

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА КУЛЬТУРА» ЧЕРЕЗ
«ПРАВОСВІДОМІСТЬ», «ПРАВОВУ ОСВІТУ» І «ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ»
Є.В. ПІДЛІСНИЙ**

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

E-mail: lab.eco@udpu.edu.ua

Анотація. У статті охарактеризовано поняття «правова культура» через поняття «правосвідомість», «правова освіта» і «правове виховання». Встановлено, що правосвідомість і правова культура – категорії, які тісно пов'язані між собою і відносяться до важливих культурно-правових цінностей суспільства. Але правова культура ширше за змістом, оскільки включає крім знань і оцінки права (духовного елемента) юридично значущу поведінку, дії людей і матеріалізовані юридичні цінності. Розкрито поняття «правова культура» через поняття «правове виховання», «правова освіта». Встановлено, що обмеження правового виховання лише формуванням свідомості особистості без постановки мети впливу на її правову діяльність призводить до неповноцінного розуміння правової культури.

Ключові слова: правова культура, правосвідомість, правова освіта, правове виховання, формування правової культури.

Актуальність (Introduction). Актуальність роботи полягає в тому, що в науковій літературі у трактуванні правової культури мають місце серйозні розбіжності. Одні автори у визначенні культури виходять з діяльності і в цьому плані розглядають правову культуру як елемент культури більш широкої системи. Інші розглядають як самостійну сферу, де правова культура є її частиною. Численні дефініції пов'язані, на наш погляд, з двозначністю самого терміна «правова культура». З одного боку, правова культура постає як частина культури взагалі, де визначальним поняттям виступає термін «культура». З іншого – в якості детермінанти виступають категорії «правосвідомість», «правова освіта» і «правове виховання». З вище наведеного випливає, що ці поняття потребують подальшого уточнення.

Аналіз останніх джерел та публікацій (Analysis of recent researches and publications). У дослідженнях (В. Велигон, А. Венгеров, Н. Годун, В. Ігнатов, І. Кравченко, О. Комарова, В. Носков, М. Подберезський, В. Потомахін, Н. Смелова, І. Шаравара, Ю. Шемшученко, О. Шубіна) правова культура розкривається через правосвідомість, правову освіту і правове виховання.

Мета (Purpose). Метою даної роботи є розкриття поняття «правова культура» через поняття «правосвідомість», «правову освіту» і «правове виховання»

Методи (Methods). Теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, правової літератури).

Результати (Results). Правова культура, на думку А. Семітко має практичну спрямованість поряд з культурою управління і складається з взаємопов'язаних елементів. Основні з них: стан правосвідомості в суспільстві; стан законності; стан законодавства, стан практичної роботи в галузі права [11].

Стан правосвідомості в суспільстві означає розуміння права. Правова культура пов'язана як з оцінкою рівня знань і розуміння права, так і з розвиненістю почуття законності. Стан законодавства не тільки характеризує втілені в праві загальнолюдські початки, а й передбачає наукову побудову законодавства, знаходження оптимальних методів регулювання створених відносин, чітке дотримання правотворчої процедури [18].

І. Шаравара вважає, що формування правової свідомості і правової культури в нашому суспільстві не відбувалося і не може відбуватися у майбутньому стихійно. Воно має бути результатом активної діяльності суспільства, усіх його громадян, кожної особи. По-перше, на формування правової свідомості та правової культури впливає увесь процес правотворчості, процес реалізації та застосування правових норм державними органами України, стан законності та правопорядку, розвиток правовідносин. По-друге, розкриття рушійних сил

правової культури суспільства актуалізує дослідження правової культури із врахуванням інтенсивних процесів взаємодії національних правових культур. По-третє, головну увагу в процесі формування правової свідомості та правової культури суспільства потрібно все ж таки зосередити на формуванні в кожній людині позитивно-правових знань і психологічних механізмів поваги до права в структурі правосвідомості [17, с. 11].

Аналіз наукових джерел (Н. Годун [2], В. Ігнатів [4], О. Комарова [5], І. Кравченко [6], В. Носков [9], Н. Смєлова [12], Н. Фоменко [16], Ю. Шемшученко [19]) показав, що авторами поняття «правова культура» подається через поняття «правосвідомість», що показано у таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика поняття «правова культура» через поняття «правосвідомість»

Автор	Сутність
Н. Смєлова	Правова культура – якісна характеристика правової сфери, яку можна звести до системи: 1) природне право і пов'язана з ним реальна правосвідомість; 2) позитивне право або система діючих законів; 3) система установ і організацій, що забезпечують виконання законів; 4) державний режим
А. Венгерів	Правова культура – більш висока і об'ємна форма правосвідомості
Н. Фоменко	Правова культура особистості тісно пов'язана з правосвідомістю, спирається на неї, однак вона ширша за змістом, оскільки включає в себе не лише психологічні та ідеологічні її елементи, але й юридично значущу поведінку, позитивне ставлення до закладених у правових нормах моделей поведінки, готовність і вміння активно й точно виконувати вимоги права
І. Кравченко	Правова культура – рівень правосвідомості, тобто сукупність поглядів, ідей, почуттів і уявлень, що виражають ставлення людей, соціальних спільнот до існуючого або допустимого права й інших правових явищ. Але доцільніше співвідносити правосвідомість і правову культуру як частину і ціле відповідно, оскільки поняття правової культури набагато ширше поняття, ніж тільки правосвідомість
О. Шубіна	Правова культура – це ставлення кожної людини до прав інших людей, повага їх прав, що вказує на певний взаємозв'язок правової культури і правосвідомості
В. Потомахін	Правова культура може бути представлена як позитивна правосвідомість, що реалізуються в активній правовій діяльності
В. Велигон	Правова культура визначає існуючу практику взаємовідносин людей і організацій, проявляється в поведінці людей, в їхніх взаєминах і діях. Правова культура фіксується не тільки в юридичних документах (законах, кодексах, указах), але і в практиці поведінки людей, діяльності правоохоронних органів. Це актуально, оскільки правосвідомість, на відміну від правових норм, в значній частині залишається документально не оформленою, неписаною і навіть «інтуїтивною»
Ю. Шемшученко	Правосвідомість виступає як форма суспільної свідомості, яка відображає ставлення суб'єктів правовідносин до чинного права та похідних правових явищ
А. Халтурін	Правосвідомість являє собою сукупність поглядів, ідей, уявлень, почуттів, людей, всього суспільства в цілому щодо права і правових явищ. Це пізнавально-оцінне ставлення людей до минулого і чинного законодавства, ідеї про його подальше вдосконалення, про законність, правосуддя

В. Ігнатов	Правосвідомість є сферою громадської або індивідуальної свідомості, яка відображає розуміння, пояснення, ставлення і емоційні реакції людини, соціальної групи або суспільства з приводу загальних і особливих явищ правової дійсності і правової міфології, на основі яких вибудовуються цілі, типи, форми, методи, результати правової дійсності і активності людини в ній
В. Носков	Правосвідомість – це сукупність суб'єктивних елементів правового регулювання: ідей, теорій, емоцій, почуттів та правових настанов, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формується ставлення до права й юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи з точки зору забезпечення гідного існування людини, справедливості в міжлюдських стосунках, ефективної організації життєдіяльності держави та суспільства
О. Комарова	Правосвідомість володіє рисами нормативності (має інформаційне та ціннісно-орієнтаційне значення в суспільному житті), але нормативність правосвідомості інша, адже це не загальні, загальнообов'язкові зразки, моделі поведінки (що характерно для права), а лише усвідомлення обов'язковості юридичних норм, ідея законності і разом з тим критерії правильності, соціальної виправданості поведінки чи фактів
Л. Ніколаєва	Правосвідомість – це, з одного боку, знання права, а з іншого – певне ставлення до нього
Н. Годун	Правова культура містить правосвідомість, адекватну правовій системі; юридичні знання та уявлення; традиції, потреби, навички діяльності відповідно до закону; реальну діяльність громадян у режимі законності згідно з правовими установками і переконаннями, правову активність громадян, посадових осіб, урядовців і законодавців; правоохоронну діяльність органів внутрішніх справ

У наведених прикладах не виділяється специфіка правової культури. В одному випадку визначення збігається за змістом з моральною самосвідомістю, в іншому – з частиною правосвідомості, в третьому з частиною правової системи.

Правосвідомість і правова культура – категорії, які тісно пов'язані між собою і відносяться до важливих культурно-правових цінностей суспільства. Як бачимо правова культура тісно пов'язана з правосвідомістю, спирається на неї. Але вона ширше за змістом, оскільки включає крім знань і оцінки права (духовного елемента) юридично значущу поведінку, дії людей і матеріалізовані юридичні цінності. Відображаючи рівень розвитку правової реальності, вона проявляється в ідеологічних, діяльнісних і предметних формах. До правової культури слід відносити не будь-яку юридичну діяльність і її результати, а лише ту, яка є благом, соціальною цінністю для людини і її об'єднань, пов'язаних між собою певним способом життя. Правова культура відображає якісний стан правового життя, сукупний юридичний досвід, спрямований на прогресивний розвиток як суспільства в цілому, так і окремих особистостей.

Зіставлення визначень, наведених в таблиці 1, дозволяє зробити висновок, що правова культура розуміється або як результат, вищий ступінь розвитку правосвідомості, або як середовище, яке впливає на особливості правосвідомості конкретної людини.

У нашому дослідженні будемо дотримуватися першої точки зору (з огляду на другу), відповідно до яких правова культура – це обумовлені правовою культурою суспільства ступінь і характер прогресивно-правового розвитку особистості, що забезпечує її правомірну діяльність.

Перетворення, що відбуваються в правовій системі нашої країни, актуалізували вивчення таких понять як «правове виховання», «правова освіта» (Р. Андрусишин [1], Н. Головка [3], А. Курносенко [7], Л. Ніколаєва [8], В. Потомахін [10], О. Тітомир [13], М. Фабриков [15] та ін.).

Зв'язок між правовою освітою та правовою культурою не тільки існує, але й має бути зміцнений для потреб громадян, які прагнуть жити в правовій державі, у розвинутому громадянському суспільстві [14, с. 153].

Характеризуючи позначені поняття, слід зауважити, що вони не належать до суто юридичних термінів і несуть в собі первісний зміст, закладений іншими науками, зокрема педагогікою, методикою, соціологією, культурологією. Для з'ясування їх сутності слід звернутися до тих галузей знань, приналежністю яких вони є.

Характеристика поняття «правова культура» через поняття «правове виховання», «правова освіта» подана у таблиці 2.

Таблиця 2

Характеристика поняття «правова культура» через поняття «правове виховання», «правова освіта»

Автор	Сутність
А. Бондар М. Фабриков	Правова культура визначається правовим вихованням особистості, яке складається із засвоєних правових знань і створення таких умов, при яких ці знання знаходять своє практичне застосування. Результатом даного процесу є формування правових переконань, умінь, навичок і звичок, які стають мотивами правомірної поведінки
Н. Головка	Правова освіта – це поширення юридично-педагогічних і правових знань у формі освіти, що має характер систематичності, фундаментальності, ґрунтовності
В. Потомахін	Правове виховання – цілеспрямований, організований педагогічний процес впливу на правосвідомість індивідів, соціальних груп, що здійснюється за допомогою системи спеціально створених правових форм і засобів. по-перше, правосвідомість є складовою частиною правової культури, а тому мету правового виховання можна сформулювати коректніше – «формування правової культури», а по-друге, правове виховання є або діяльністю з формування правової культури, або управлінням діяльності з її формування
Л. Ніколаєва	Змістом правового виховання є прилучення людей до знань про державу і право, законності, права і свободи особистості, вироблення у громадян стійкої орієнтації на законослухняну поведінку
В. Ігнатов	Правове виховання – це ідеологічна діяльність, що відрізняється організованістю і цілеспрямованістю, що здійснює вплив на розвиток правової свідомості особистості і формує свідому основу її правомірної поведінки. Метою правового виховання є формування певного рівня правосвідомості, формування обсягу правових знань, правових переконань, почуття поваги до норм права і переконання в необхідності їх виконання, що, по суті, є профілактикою правопорушень
А. Курносенко	Метою правового виховання, є вдосконалення правової культури і правосвідомості громадян. Основним завданням правового виховання є прищеплення індивіду усвідомленого прагнення до правомірної поведінки. Конкретні цілі правового виховання зводяться до правового інформування, правового навчання, а також до залучення особистості в діяльність держави – тобто фактично до застосування отриманих знань на практиці. Правове виховання нерозривно пов'язане і реалізується через правову освіту – безпосереднє отримання знань

Р. Сербин	Правове виховання є провідним засобом підвищення правової культури громадян, складовою частиною загальної системи виховання, визначальним чинником забезпечення законності і правопорядку в суспільстві. Провідними рисами правового виховання мають бути не лише світоглядні загальнолюдські цінності, а й ідеал демократичного державотворення, що відповідає потребам нашої держави як демократичної, правової, соціальної, забезпечує безконфліктну реалізацію прав і свобод людини, відповідає вимогам міжнародного права, загальнолюдським цінностям, світовим стандартам в умовах поглибленої інтеграції нашої держави у сучасний глобалізований світ
О. Тітомир	Правове виховання – це цілеспрямований постійний вплив на людину з метою формування в неї правової культури й активної правомірної поведінки. Правове виховання має на меті забезпечити формування у молоді високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх
Р. Андрусин	Правове виховання – це процес формування уявлень людей про право, розвиток суб'єктивного ставлення до суті права, його цінностей за допомогою правової психології з урахуванням індивідуальної або масової емоційної реакції на право. Правове виховання – це цілеспрямовано організована, систематична діяльність уповноважених суб'єктів щодо нормативно-правового, ціннісного та інформаційно-орієнтованого впливу на учасників суспільних відносин з метою формування у них належного рівня правової свідомості, правової поведінки та правової культури

Аналіз науковцями поняття «правова культура» через поняття «правове виховання», «правова освіта» показав, що одні автори під правовим вихованням розуміють цілеспрямовану систематичну діяльність держави, її органів і службовців, громадських об'єднань і трудових колективів з формування та підвищення правової свідомості та правової культури. Другі виділяють правове виховання в широкому сенсі цього слова (багатогранний процес формування правової культури та правосвідомості під впливом різних факторів) і у вузькому (цілеспрямований, керований, навмисний процес впливу на свідомість людей з метою формування високого рівня правосвідомості і правової культури. Проте видається, що обмеження правового виховання лише формуванням свідомості особистості без постановки мети впливу на її правову діяльність призводить до неповноцінного розуміння поняття «правове виховання».

Отже, ми визначилися, що правове виховання можна розглядати і як формування правової культури особистості, і як управління діяльністю по її формуванню. У дослідженні правову культуру розглядатимемо як особистісне утворення, що детермінує рівень освоєння і професіоналізму виконання правомірної соціальної ролі, змістом якої виступають правові знання, правомірна поведінка і готовність особистості керуватися правовими переконаннями в різних видах майбутньої професійної діяльності.

Висновки і перспективи (Discussion). З даної посилки йдуть два важливих для нашого дослідження висновки: всі наукові досягнення в питаннях правового виховання можуть бути застосовані для з'ясування процесу формування правової культури особистості. Формування правової культури можна подати у вигляді подвійного процесу: з одного боку – як навмисний процес впливу на стан правової культури особистості педагогічними засобами (вузький зміст поняття) або всім інструментальним комплексом правових засобів, що є в розпорядженні суспільства (широкий сенс); з іншого – це процес, що відбувається всередині самої особистості, що обумовлює вироблення її стійких правових ідей і принципів, що сприяє активній діяльності в сфері правозастосування.

Єдність правової освіти та правового виховання знаходить вираз у правовій діяльності

особистості, в її правовій активності. Основою правової культури є правові знання. Правова культура немислима без знань основ законодавства, правової політики держави, обізнаності про юридичні події, що відбуваються в країні і за кордоном, не повідомляючи загальних закономірностей і принципів правового і державного розвитку. Великі, точні і систематизовані правові знання принесуть користь особистості тільки в тому випадку, якщо у неї сформовано правильне ставлення до права, тобто якщо особа буде оцінювати правові вимоги як єдино можливий демократичний і гуманний спосіб регулювання множинних суспільних зв'язків в суспільстві.

Отже, завдання процесу формування правової культури буде вирішене лише в тому випадку, якщо в особистості буде утворений «сплав» правових знань, переконань, правових потреб, цінностей, правових звичок і активність у правозастосовчій діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрусишин Р. М. Правове виховання працівників ОВС: теоретико-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук. – Львів, 2016. – 226 с.
2. Годун Н. Ю. Правова культура: дефініція поняття // Наше право. – 2015. – № 1. – С. 11–15.
3. Головка Н. І. Правова педагогіка: навч. посіб. – Київ: МАУП, 2007. – 248 с.
4. Игнатов В. М. Формирование правосознания будущих экономистов правоохранительных органов в вузе МВД России: дисс. ... канд. пед. наук. – Санкт-Петербург, 2007. – 162 с.
5. Комарова О. Ю. Правовая культура как объективная необходимость формирования правового сознания человека в условиях становления гражданского общества: дисс. ... канд. социол. наук. – Ярославль, 1998. – 268 с.
6. Кравченко И. А., Бастен А. В. Правовая культура участников финансовых правоотношений // Вопросы российского и международного права. – 2016. – № 9. – С. 127–136.
7. Курносенко А. А. Интернет в процессе формирования правовой культуры молодежи в условиях трансформирующегося российского общества: дисс. ... канд. социол. наук. – Краснодар, 2016. – 172 с.
8. Николаева Л. Н. Формирование правовой культуры студентов: дисс. ... канд. пед. наук. – Смоленск, 2005. – 219 с.
9. Носков В., Кальянов А., Єфросиніна О. Правосвідомість у соціально-політичному розвитку людини // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 125–133.
10. Потомахин В. В. Формирование правовой культуры студентов неюридического профиля подготовки: дисс. ... канд. пед. наук. – Курск, 2009. – 261 с.
11. Семитко А. П. Правовая культура. Теория государства и права / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. – Москва: Инфра; М-Норма, 1997. – 432 с.
12. Смелова Н. Е. Правовая культура как предмет социально-философского анализа: дисс. ... канд. филос. наук. – Барнаул, 2000. – 144 с.
13. Тітомир О. С. Правове виховання на сучасному етапі державотворення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2015. – 213 с.
14. Усеїнова Г. С. Деякі аспекти правової освіти // Проблеми сучасної освіти. – 2015. – № 6. – С. 150–154.
15. Фабриков М. С. Педагогические условия воспитания правовой культуры старшеклассников: монография. – Владимир: Изд-во ВлГУ, 2017. – 159 с.
16. Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Фатхутдінова О. В. Правова педагогіка: навч. посіб. / за ред. Н. А. Фоменко. – Херсон: ОЛДІПЛЮС, 2015. – 326 с.
17. Шаравара І. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми їх формування // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2015. – № 3, Ч. 1. – С. 9–12.
18. Шубина О. Б. Правовая культура как элемент культуры общества: дисс. ... канд. юрид. наук. – Санкт-Петербург, 2002. – 167 с.
19. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5: П–С. – 736 с.

References

1. Andrusyshyn R. M. (2016) Pravove vykhovannya pratsivnykiv OVS: teoretyko-pravovyy vymir [Legal education of employees of the ATS: theoretical and legal dimension]: dys. ... kand. yuryd. nauk. L'viv, 226.
2. Hodun N. YU. (2015) Pravova kul'tura: definitsiya ponyattya [Legal culture: Definition of the concept]. *Nashe pravo*. № 1. 11–15.
3. Holovko N. I. (2007) Pravova pedahohika [Legal Pedagogy]: navch. posib. Kyiv: MAUP, 248.
4. Yhnatov V. M. (2007) Formyrovanye pravosoznannya budushchikh ékonomystov pravookhranytel'nykh orhanov v vuze MVD Rossyy [Formation of legal consciousness of future economists of law-enforcement bodies at the high school of the Ministry of Internal Affairs of Russia]: dyss. ... kand. ped. nauk. Sankt-Peterburh, 162.
5. Komarova O. YU. (1998) Pravovaya kul'tura kak ob"ektyvnaya neobkhodymost' formyrovannya pravovoho soznannya cheloveka v uslovyakh stanovleniya hrazhdanskoho obshchestva [Legal culture as an objective necessity of forming the legal consciousness of a person in the conditions of formation of a civil society]: dyss. ... kand. sotsyol. nauk. Yaroslavl', 268.
6. Kravchenko Y. A., Basten A. V. (2016) Pravovaya kul'tura uchastnykov fynansovykh pravootnosheniy [Legal culture of participants in financial legal relations]. *Voprosy rossiyskogo y mezhdunarodnogo prava*. № 9. 127–136.
7. Kurnosenko A. A. (2016) Internet v protsesse formyrovannya pravovoy kul'tury molodezhy v uslovyakh transformyruyushchegosya rossiyskogo obshchestva [Internet in the process of formation of the legal culture of youth in the conditions of the transformed Russian society]: dyss. ... kand. sotsyol. nauk. Krasnodar, 172.
8. Nykolaeva L. N. (2005) Formyrovanye pravovoy kul'tury studentov [Formation of the legal culture of students]: dyss. ... kand. ped. nauk. Smolensk, 219.
9. Noskov V., Kal'yanov A., Yefrosynina O. (2005) Pravosvidomist' u sotsial'no-politychnomu rozvytku lyudyny [Consciousness in socio-political development of man]. *Politychnyy menedzhment*. № 5. 125–133.
10. Potomakhyn V. V. (2009) Formyrovanye pravovoy kul'tury studentov neyurydicheskoho profilya podgotovky [Formation of legal culture of students of non-legal profile of training]: dyss. ... kand. ped. nauk. Kursk, 261.
11. Semytko A. P. (1997) Pravovaya kul'tura. Teoryya gosudarstva y prava [Legal culture. State and Law Theory] / pod red. V. M. Korel'skoho, V. D. Perevalova. Moskva: Ynfra; M-Norma, 432.
12. Smelova N. E. (2000) Pravovaya kul'tura kak predmet sotsyal'no-fylosofskoho analiza [Legal culture as a subject of socio-philosophical analysis]: dyss. ... kand. fylos. nauk. Barnaul, 144.
13. Titomyr O. S. (2015) Pravove vykhovannya na suchasnomu etapi derzhavotvorenniya v Ukrayini [Legal education at the present stage of state formation in Ukraine]: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv, 213.
14. Useyinova H. S. (2015) Deyaki aspekty pravovoyi osvity [Some Aspects of Legal Education]. *Problemy suchasnoyi osvity*. № 6. 150–154.
15. Fabrykov M. S. (2017) Pedahohycheskye uslovyia vospytannya pravovoy kul'tury starsheklassnykh [Pedagogical conditions of education of the legal culture of senior pupils]: monohrafiya. Vladymyr: Yzd-vo VIHU, 159.
16. Fomenko N. A., Skrypnyk M. I., Fatkhutdinova O. V. (2015) Pravova pedahohika [Legal Pedagogy]: navch. posib. / za red. N. A. Fomenko. Kherson: OLDIPLYUS, 326.
17. Sharavara I. (2015) Pravova svidomist' ta pravova kul'tura v Ukrayini: problemy yikh formuvannya [Legal consciousness and legal culture in Ukraine: problems of their formation]. *Natsional'nyy yurydycheskyy zhurnal: teoryya y praktyka*. № 3, CH. 1. 9–12.
18. Shubyna O. B. (2002) Pravovaya kul'tura kak élement kul'tury obshchestva [Legal culture as an element of the culture of society]: dyss. ... kand. yuryd. nauk. Sankt-Peterburh, 167.
19. Yurydychna entsyklopediya [Legal Encyclopedia]: v 6 t. / redkol.: YU. S. Shemshuchenko (holova) ta in. Kyiv: Ukrayins'ka entsyklopediya im. M. P. Bazhana, 2003. T. 5: P–S. 736.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА» ЧЕРЕЗ
«ПРАВОСОЗНАНИЕ», «ПРАВОВОЕ ОБРАЗОВАНИЕ» И «ПРАВОВОЕ ВОСПИТАНИЕ»
Подлесный Е.В.**

***Аннотация.** В статье охарактеризованы понятия «правовая культура» через понятие «правосознание», «правовое образование» и «правовое воспитание». Установлено, что правосознание и правовая культура – категории, которые тесно связаны между собой и относятся к важным культурно-правовым ценностям общества. Но правовая культура шире по содержанию, поскольку включает помимо знаний и оценки права (духовного элемента) юридически значимое поведение, действия людей и материализованные юридические ценности. Раскрыто понятие «правовая культура» через понятие «правовое воспитание», «правовое образование». Доказано, что подавляющее большинство ученых их отождествляют. Установлено, что ограничения правового воспитания лишь формированием сознания личности без постановки цели влияния на ее правовую деятельность приводит к неполноценному пониманию правовой культуры.*

***Ключевые слова:** правовая культура, правосознание, правовое образование, правовое воспитание, формирование правовой культуры.*

**CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT "LEGAL CULTURE" THROUGH "JUSTICE",
"LEGAL EDUCATION" AND "LEGAL UPBRINGING"
Pidlyсныj E.V.**

***Abstract.** The article describes the concept of "legal culture" through the notions of "legal consciousness", "legal education" and "legal upbringing". It has been established that legal awareness and legal culture are categories that are closely interrelated and relevant to the cultural and legal values of society. But the legal culture is broader in content, because it includes, in addition to knowledge and evaluation of law (spiritual element) legally meaningful behavior, human actions and materialized legal values. The concept of "legal culture" is revealed through the concepts of "legal education", "legal upbringing". It is proved that the vast majority of scientists identify them. It was established that the restriction of legal education only by the formation of the consciousness of a person without setting the goal of influencing its legal activity leads to a defective understanding of the legal culture.*

***Key words:** legal culture, legal awareness, legal education, legal upbringing, formation of legal culture.*

УДК 378.147

**ГУМАНІСТИЧНА СКЛАДОВА БІОТЕХНОЛОГІЧНОЇ ТА ХІМІКОТЕХНОЛОГІЧНОЇ
ПРАКТИК СТУДЕНТІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

ПЛЮЩ В.М. кандидат педагогічних наук, доцент кафедри природничих наук та
методик їхнього навчання

**Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка**

E-mail: valentynapl@ukr.net

***Анотація.** Статтю присвячено аналізу можливостей гуманітаризації навчання в умовах модернізації освіти. У статті окреслено гуманістичну спрямованість біотехнологічної та хіміко-технологічної практик, окреслено значення практичної складової у підготовці фахівців природничого напрямку. Визначаються очікувані результати гуманітарної освіти: самовизначення в оточуючому світі; ціннісні орієнтації; здатність до саморозвитку, самовдосконалення, творчого застосування сформованих компетентностей; особистісних якостей.*

***Ключові слова:** гуманітаризація освіти, навчальні практики, підготовка студентів, студенти природничих спеціальностей.*